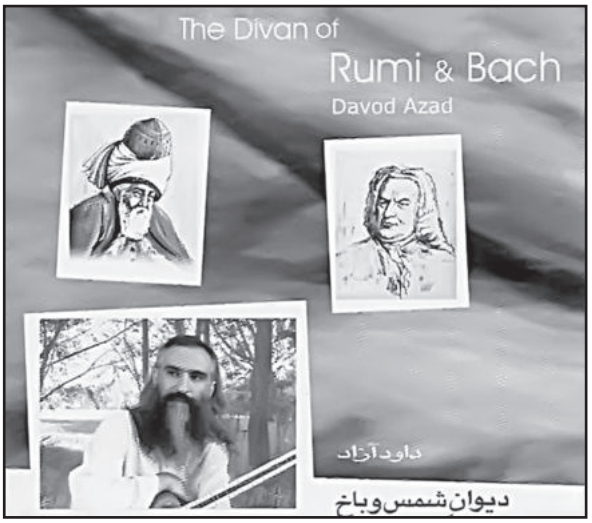
DAVOD AZAD
The Divan of Rumi & Bach
Audio cd, 50 perc (Hawzah-i Hunarí, 2007)

„Ha magad keresed, szűnjön meg az éned.
Ne állj meg, amíg a folyót el nem éred.
Ne járj, mint a barom járma után körbe,
Fordulj egyet, s lépj a világ tetejére.”

Dzselál ad-Dín Rúmí, 1207–1273
(Nagy Imola fordítása)

Egyáltalán nem mindegy, mit és mikor, hogyan és milyen hozzáállással, milyen céllal hallgatunk meg, amikor előveszünk egy lemezt. Már az is nagy dolog, ha valaki a „mit” kérdésében igényesen választ, ám a „vájtfülűek” azt is tudják (persze saját tapasztalatból, nem azért, mert előírták nekik valahol), hogy lelkiállapottól, közegtől, napszaktól, évszaktól és a meghallgatás technikai minőségétől függően is más és más hatást illetve befogadói élményt eredményezhet ugyanaz a zene. S ekkor még nem beszéltünk az élő előadáson vagy valamilyen hanghordozóról (egyfajta „zenei konzervből”) történő meghallgatás közötti különbségekről.

Minél „komolyabb” zenét hallgatunk (tudjuk, mennyire esetlen és elégtelen kifejezésként terjedt el a komolyzene fogalma, mintegy szembeállítva a könnyűzenével), annál fontosabb befogadói oldalon is az „előképzettség” mértéke. Itt most ne zenei előképzettségre gondoljunk (például hangsorok, hangközök, zenetörténeti adatok ismerete, kottaolvasási képesség stb.), hanem a szellemi kvalifikáltság valamilyen szintjének meglétére, amely például képessé tesz a szakrális és a profán zene közötti különbség észrevételére. Nem véletlen, hogy korunkban az úgynevezett „tucc-tucc zene” egész világon való elterjedését megelőzte a széles tömegek tudatszintjének csökkenése és a kulturális eligénytelenedés. Ehhez társult az a technikai „fejlődés”, ami egyre olcsóbb szintetizátorok és gyáripari tömegtermékként létrehozott „hangszerek” piacra dobásával mind alantasabb célok kiszolgálását tette lehetővé mindenféle túlambicionált, becsvágyó és karrierista ripacs számára, akiknek garantált „sikerét” és „toplistás” helyét természetesen a médiaterror hátszele biztosítja, legalább önjelölt internetes feltöltés formájában (hiszen „a *media* urai” számára mindez kiváló lehetőség a tudatrombolás és züllesztés programszerű végrehajtásában). Amúgy is szennyezett világunkban sokszor a zeneszolgáltatás is a zajszennyezés ökológiai kategóriájába sorolandó.

Mindenképpen fontos tehát felmérnünk, hogy amit életünk hátralévő idejéből zenehallgatásra szánunk, mivel töltjük be, és hogy amit meghallgatunk, mennyiben segíti szellemi és lelki fejlődésünket, éppúgy, ahogy olvasmányainkat is érdemes gondosan megválogatnunk, hogy azok ne csupán esztétikai élményt jelentsenek. Két további párhuzammal élve: étkezéskor nem mindegy, milyen táplálékot veszünk magunkhoz, és egy fegyver esetében sem, hogy az milyen kaliberű vagy horderejű.

A most bemutatandó zenei album esetében a fentieken túl még egy további szempont is figyelembe veendő: mennyire úttörő jellegű az a

produkció, amit a zenészektől hallhatunk. Ezt azért fontos kihangsúlyoznom, mert e 2007-ben kiadott albumnak a tudtommal első, még 2008-ban megírt magyar nyelvű kritikája olvasható egy internetes *blog*on (*wangfolyo.blogspot.hu* – a „Perzsa levelek" rovatban), melynek írója ezt az utóbb említett szempontot nem vette igazán figyelembe. Sőt, valószínűleg nem is azzal a szándékkal hallgatta meg, amivel kellett, amivel érdemes lett volna. Erre az írásra, szerencsére, már akkor bukkantam, amikor a lemezt végighallgatva a kezdeti megdöbbenést és lelkesültséget felváltó kíváncsiság izgalmával kezdtem róla információkat gyűjteni. A lényegében negatív kritika kissé letörte lelkesedésemet, majd saját – jelen – recenzióm megírására ösztönzött. Mindenképpen érdemes az említett *blog* írását végigolvasni, annál is inkább, mert több zenei idézetet hoz (híres zongoristák interpretációját, mintegy összehasonlításként) a Davod Azad által megidézett Bach-darabokhoz. Viszont álljon itt néhány pontba szedve e kritika kritikája: *1)* A címben szereplő Rúmí költészetéről egyetlen árva sort sem ír, csupán azt bizonygatja, hogy mennyivel hitelesebb, amikor más zenészek *„valódi perzsa zene kíséretében"* adják elő a verseit. Nem vette észre, nem érzékelte, hogy a Rúmí által képviselt *szúfi* szellemiség (és nem egyszerűen a „perzsa zene") találkozott itt az evangélikus keresztény Bach zenéjének világával, egyfajta szeretetközösségbe lépve, amire az adhat jogalapot, hogy mind Rúmí költészete, mind Bach zenéje egyetemes érték. *2)* A cikkből kiderül, hogy írója járt már Iránban, és talán a perzsa zenét is viszonylag jól ismeri, viszont az összázsiai zeneiségről fogalma sincs, vagy legalábbis nem tartotta érdemesnek megemlíteni, hogy Davod Azad – nyilván szisztematikusan, egy általánosabb keleti hangvétel megszólaltatása végett – többféle ázsiai hangszerrel összefogva valósította meg ezt a zenei kísérletet. *„Rumi verseit énekli és kíséri* tar*on, a jellegzetes nyolcas formájú észak-iráni lanton"* – írja gyanútlanul, pedig a lemezen egyetlen pengetésnyi *tar* sem hallható (noha egy koncertvideón valóban *tar*ral adta elő az egyik darabot, és más lemezeken is leggyakrabban ezzel kíséri énekét). Hallható viszont afgán *rubab*, arab eredetű *ud* (az európai lant őse), örmény *duduk*, klarinét (amit szerte a Balkánon és Törökországban régóta adoptált a *folk* műfaj), ritmuskíséretként pedig – Sirish Kumar jóvoltából – indiai *tabla*, amit az előadó, saját bevallása szerint, azért választott, mert az iráni *tombak*tól eltérően hangolható dob. *3)* Írónk annak sem nézett utána, hogy a felvéte-

Johann Sebastian Bach (1685–1750)

leken ki kíséri zongorán (Hiroko Imai – aki a Berlini Filharmonikusokkal is játszott már) és csellón (Matthew Barley – aki eleve európai és hírneves muzsikus), mert akkor nem Azadtól kérné számon, hogy a Bach-darabok előadásmódja szerinte nem világélvonalbeli. Vajon európai zenészek közül ki tudna legalább ilyen szinten perzsa zenét játszani? *4)* Érezhetően nem a hallható végeredmény érdekelte a kritikust (bizonyosan nem *szúfí* lelkülettel hallgatta), hanem az általa – meglehet, elég alaposan – ismert európai zeneiség felől kezdte bírálni ezt a Bach-interpretációt, ami nem új próbálkozás egy hosszú sorban, hanem valami egészen más. Szerintem erre az úttörő kezdeményezésre sokkal inkább úgy kellene tekinteni, mint Kelet és Nyugat egymásra ismerő, szerető találkozására, sőt ünnepére. Ennek megéléséhez, és az eredmény örömteli befogadásához viszont legalább annyi ázsiai zenét kellene hallgatni – és legalább feleannyira ismerni –, mint európait. *„A szerelmes kóborol, kedvesét keresi / Az aszkéta leborul, Istenét szereti / Egyik inni vágyik, a másik enni akar / Éhség gyötri emezt, azt forró tűz égeti."* (Rúmí: *Rubái*. Sudár Balázs fordítása)

Dzselál ad-Dín Muhammad Rúmí (1207–1273)

Davod Azad 1963-ban született az iráni Urmiában. Az azeri *folk*, a perzsa klasszikus és *szúfí* zene ismerője és kiváló előadója, igazi multiinstrumentalista, és nagyszerű énekes. A világ számos országában koncertezett már, fél tucat kompakt lemeze közül én először a *The Wine of Sincerity* címűt hallottam, azóta is ez a kedvencem. Egész munkássága és kiállása meggyőző számomra, s nem azért, mert *„igézően guru-külsejű"* (ahogy a *blog* írója minősíti), hanem mert zenei tehetsége mellett Rúmí szelleméhez méltón más népek és kultúrák felé is nyitott. Egy interjúban említette, hogy e Bach-lemez megvalósításához akkor kapott ihletet, amikor Londonban egy zongorista barátjánál éppen Rúmí-verseket olvasott, miközben az illető Bach-műveket játszott, amire ő szimultán improvizálva énekelni kezdte a verseket. Valóban, első hallásra meglepő e két különböző zenei világ találkozása (nem kis hozzáértés szükségeltetik fúziójukhoz), de éppen Rúmí költészetének ereje, egyetemessége és igazsága révén lehet rajta „a múzsák csókja".

A tradicionális perzsa zene által használt modális rendszer úgynevezett *dastgah*jai közül Azad a nyugati zene dúr hangnemének megfelelő *mahour*t és a mollnak megfelelő *bajat-iszfahan*t alkalmazta a kiválasztott Bach-dallamok (Prelude E-minor; Prelude C-major; Toccata G-major; Goldberg variációk No. 21.; Gigue a *Francia szvit*ből; Saraband – Prelude az *Angol szvit*ből; és Gavotte I. és II. – a 3. *Angol szvit*ből) kíséretében megénekelt versek hét *track*jének előadásához. Egyszerűen nincs igaza a kritikusnak, amikor *„nyugati ritmusba és dallamba beleerőszakolt és lebutított keleti zene-foszlányokról"* beszél, amit szerinte azért hoztak létre, mert *„van rá fizetőképes*

kereslet". Ez mindössze rosszmájú prekoncepció. Azad kitűnő énektechnikája teljességgel megidézi a perzsa zene ízeit (amely egyébként is tág teret ad az improvizációnak előadásmód tekintetében), a zongorajátékot néhol egészen virtuóz *tabla*futamok kísérik, a *duduk*- és klarinétszólamok is mesteriek, miközben a „Bach-os élmény" sem marad el a hallgató számára. Ha mindezek ellenére valakiben hiányérzet támad, az abból adódhat, hogy ilyen szintézishez mindkét zenei oldalról egy kis visszahúzódás, egyfajta „visszaegyszerűsödés" szükségeltetik.

Amikor Rúmí születésének 800. évfordulójára emlékeztek 2007-ben az Isztambuli Nemzetközi Zenei Fesztiválon, és élőben is előadták a lemez anyagát, Davod Azad egy nyilatkozatában kifejezte, hogy a versek szövegén túl az is Mevlana Rúmí (*Mauláná* = „a mi mesterünk") tanításai szerint való, hogy a különböző kultúrákból és földrajzi helyekről származó zenészek együttműködhetnek egy közös nyelven keresztül. Ő maga sem köthető egyetlen helyhez: Balkhban született (a mai Afganisztán északi részén) és a törökországi Kónyában élt és tanított. Azad azt is elmondta, hogy *„amikor az inspiráció jön, akkor úgy érzem, láthatatlan vagyok (…), csak egy hidat képezek a közönség és az »egység« forrása között (…). Ha a zenész nem tud megszabadulni a saját egójától, nem szolgálhat hídként."*

A lemez címében szereplő *Díván* szó jelentése: „államtanács, tanácskozás, gyűlés", illetve „versgyűjtemény, költői művek csoportosítása". Érdekességként megemlítem, hogy egy másik irodalmi indíttatású lemez címe is hasonló. Abed Azrié szíriai származású francia énekes-zeneszerző *Divân – Hâfez & Goethe* címmel adott ki (2013) egyfajta kortárs arab zenei albumot, utalva Goethe „Nyugat-Keleti díván" című kései versciklusára, ami 1814–1815-ben született, egy másik nagy perzsa költő, Háfiz (1320–1389) költeményeinek akkor megjelent német fordítása hatására. Azriének Omar Khayyam verseiből (1998) és a *János evangéliumá*ból (2012) is megjelent egy-egy albuma. Idevágóan érdekes kísérletek Hughes de Courson francia zenész *Mozart in Egypt* (1997) és *Mozart in Egypt 2* (2005) című lemezei. Viszatérve Rúmíra, egy tadzsik zenész, Aqnazar Alavatov is kiadott egy lemezt, amelyen Rúmí verseit saját nyelvén, hagyományos énekstílusban adja elő, *tambur, szetar* és *daf* kíséretében.

Egyébként magyar nyelven még nem bővelkedünk Rúmí-fordításokkal, de ajánlhatjuk a *Perzsa költők antológiája* című kötetben (Magyar Könyvklub, 2002) szereplő verseit, továbbá a *Mint a felhő, mint a szél* című gyűjteményes kötetet (Mentor Kiadó, 2003), amelyben 136 négysorost olvashatunk tőle, végül a „Terebess Ázsia E-Tár" elektronikus kiadásában is találunk jó néhányat *(terebess.hu/keletkultinfo/rumi)*. Magát a szúfizmust pedig e keretek között meg sem kíséreljük bemutatni, ehelyett álljon itt zárásként Rúmí leveleinek egyike: *„Az igaz keresőnek meg kell haladnia azokat az örömöket és gyönyöröket, amelyek Isten dicsőségének csupán sugarai és tükörképei. Nem szabad megelégednie ilyen dolgokkal, még ha ezek a dolgok Istenéi is, Isten kegyelméből erednek és Isten gyönyörűségének ragyogásával bírnak, hiszen nem örökkévalóak. Isten vonatkozásában örökkévalóak, az ember vonatkozásában azonban nem. Gondolj a házakra ragyogó Nap sugaraira! A Nap sugarai ezek, fénysugarak, de a Naphoz tartoznak, nem pedig a házakhoz. Amikor a Nap lenyugszik, a napsugarak sem lesznek jelen többé. Mit kell tennünk tehát? Magává a Nappá kell válnunk, hogy örökre eloszoljon minden félelmünk az elkülönültségtől."* (Légy maga a Nap! Malik Tóth István fordítása)

Hegedűs Zoltán